

a) Koga opominja gospodar? Koga obiše zdravnik? Koga sodi sodnik? Koga svari gospodinja? Koga ljubijo mati? Koga je naprosila gospodinja (ob času žetve)? Koga podučuje učiteljica? Koga varuje pestura (pesterna)?

b) Kaj so pokosili kosci? Kaj seka dervar? Kaj stavi tesar na hišo. — Kaj je dekla pomila? Kaj zakuri dekla? — Kaj je vertnar sadil? Kaj prodaja usnjar?

c) Kaj ali koga pase pastir? Kaj ali koga je gospodar na sejmi kupil? Kaj ali koga zakolje mesar? Tisto besedo, po kateri vprašamo z vprašanjem koga ali kaj, stavimo v 4. sklon.

Kaj pristavljamo imenom moškega spola v četrtem sklonu, kako spreminjamo imena ženskega spola v 4. sklonu, kako pa imena srednjega spola?

Pazite, pri osebah vprašamo z besedico koga (c. a.), pri stvareh pa z besedo kaj. Ktere vprašavke pa rabimo pri živilih? Kako razločujemo 4. sklon moškega spola pri imenih živih ali neživih?

Tako naj skuša učitelj pojasnovati 4. sklon v slovenskem.

Poglejmo sedaj, kaj gramatika govori. „Četerti sklon se stavi na vprašanje: Koga? kaj?“

Navede pa potlej 3 imena in zaimke v 1. 2. in 3. osebi v edinem številu. Učenik naj to tako pojasnuje, da stavlja toliko vprašanj, kolikor je imen in zaimen. Eden učencev naj vpraša, drugi naj mu pa odgovorja, tako se razgovor oživilja.

Opombico spodaj navedeno naj bi si vsak, ki količkaj hoče izobražen Slovenec veljati, dobro za ušesa zapisal. „V nikavnih stavkih, kadar se v slovenskem drugi sklon namest četrtega rabi, se v nemškem rabi vselej četerti.“

Posebno radi pregrešimo se Slovenci, koji se nismo slovnice učili, zoper to vodilo, in tudi v jedernatih spisih se najde ta pomota.

(Dalje prih.)

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XXXIV.

U. Zadnjič že sem te hotel vprašati, kaj pomeni beseda

vreča (naložil je na voz vrečo, odvezala je mačkama vrečo, v platnenih vrečah...), in ali ni tudi srednjega spola?

T. Po tem, kakor se tukaj bere, bi móгла biti ženskega spola; ali po moji misli je prav za prav srednjega ter pomeni *cilicium*, *saccus* (žakelj).

U. Od kod veš, da je bolje rabiti jo v srednjem spolu?

T. Ker se je a) v staroslovenskem reklo vrétište, in se b) v pomanjšani obliki sedaj reče vrečko, obakrat srednjega spola, dasiravno tudi vrečica (*sacculus*) iz vreča, *e*.

U. Ali se ne rabi ravno tako beseda piva in pivo?

T. Res se govori po nekterih krajih piva; vendar je pri družih Slovanih in v staroslovensčini le pivo, *a* (potus, sícera).

U. Morebiti je pa tista ženskega spola, ki je posebno slastna! Kako to, da se pri mnogih besedah spol tako spreminja?

T. Ženski in srednji spol se dostikrat vjema v sklanji in spregavi; pa tudi sicer je veliko imen, ki so različnega spola po raznih krajih, in skorej pri nobenih Slovanih ni v tej reči toliko razlike, kot pri nas Slovencih.

U. Sej sva imela že besedo pot celo trojnega spola, zakaj bi ne imela tudi trojnega pomena? Pot je postavim a) sudor (poti se, pot mu stoji po obrazu itd.); b) via (pot do grada, pot storiti, popraviti itd.) in c) *nuntius*, kar pravi Nemec „*der Bote*“ (pot kamniški, blejski; šmarska potovka ali pa loška itd.). Ali je mar res v tem pomenu iz nemškega? kdo mi je porok? zakaj je Slovincu tolikanj navadna?

T. Ne vem, ali bi mogel ti obstati pred stolom slovničarjev in jezikoslovcev! — V staroslovenskem je v pomenu sudor in via (pot' in pút' ali pôt') v prvem, pa tudi v drugem moškega spola, kakor skorej sploh po vzhodnjih krajih slovenstva, dasiravno tudi ženskega, in v množnem — kakor kamna, kóta — celo srednjega spola.

U. S to besedo sklepa Metelko besedo seženj, ktera je po njem na Gorenskem, kjer se tudi sežem sliši, moškega, na Dolenskem pa ženskega spola. Obakrat (pot in seženj) se Dolenec vjema s staroslovensčino. — Morebiti je pa le napčna raba tega kriva, da se spol razlikuje, ker ljudje prav ne vedo, pisatelji pa, kakor slišijo, tudi pišejo?

T. Sim ter tje se to lahko primeri; vendar se najde taka razlika tudi v družih jezikih, tudi v staroslovenskem. V novo-

slovensčini imamo tacih zgledov dokaj. Nekatere besede so a) v razni obliki tistega pomena in spola (lakot, *i* in lakota, *e*; jablan, *i* in jablana, *e*; britev in britva, molitev in molitva; povodenj in — nja; pesem, *i* in pesma, *e*, — torej pesmi*h*, -mimi, morebiti samo pesmi po uni; -ah, -ami po tej obliki itd.); b) v tistem pomenu raznega spola (obed, *a* in obedo, *a*; pečat, *a* in pečat, *i*; pot, *a* in *i*; seženj, *a* in *i*; med, *i* in medo, *a* (*aes*); goved, *i* in govedo, *a*; sočivo in *a*; nprav, *a* in *i* (*mos*, *sententia*); tako morda tudi pivo in *a*, vreče in *a* itd.); c) v raznem spolu raznega pomena (perst, *a* in perst, *i*; klop, *a* in klop, *i*; jesen, *a* in jesen, *i*; med, *a* (*u*) in med, *i*; del, *a* in delo, *a* itd.

U. Ali niso nekatere tudi v množnem številu tako različne, in kaj je o tacih besedah misliti?

T. V množnem se govori post.: možganje, -e in -i; otrobje in -i; persi in persa; jasl*i* in jasle. Une dve ste lahko v teh raznih oblikah moškega spola, torej rod. možganov (stsl. možgan), otrobov; persa bi bilo množno, persi pa dvojno število in v tej obliki je bilo nekdanj navadno. Da se ima pisati jasl*i*, jaslice, se spozna iz nekdanje rabe.

U. Bere se reber, -a in -i in rebro, *a* — katero je pravo?

T. Nekdanj se je rabilo le rebro, *a* (*costa*), in da je res srednjega spola, se sklepa tudi iz pomanjšanega rebrica. Tako se bere tu in tam red *a* (*u*) in red, *i* (*reda*, *redica*, *rida*), nekdanj le red, *a* (*ordo*); jezer, jezera, jezero, nekdanj le v poslednji obliki (*palus*); dlan, *i* ne dlan, *a* (*slovenskega* dlana in uma; nevžugani dlan itd.); pa večer, *a*; perut ali perot, *i* in peruta, *e* — torej -i*h* in -ah lahko itd. Izmed poprej imenovanih je v stsl. kakor pivo, vreče, tudi le sočivo, govedo; obed in nprav, *a*; med, *i* (*aes*) itd. .

XXXV.

U. Ali ne pomeni jezero tudi toliko kot tisuč, in od kod to imenovanje, ali pa tavžent, kar se še tolikrat sliši?

T. Kakor Dobrovski, razlaga tudi Metelko hrovaško jezero za 1000 iz ogerskega ezer, tisuč iz gotiškega thusund, kar Kranjec, kteremu tisuč sicer ni neznano, in mu tudi jezero rabi v kaki naglici p. tri sto jezero (subintelligitar hudičev) naj raji po nemški govorici tavžent

izrekuje. Tma v pomenu *myrias* (decem millia) na Kranjskem ni več v navadi; še pa je v pomenu neznanska množica ali sila: tma vojsčakov (toliko, da se tma dela; kakor listja in trave).

U. Čudno se mi vendar le zdi, da Slovenec za 1000 nima dobre svoje besede!

T. To se pa ne more reči, ker niso vsi te misli. Prav verjetno se mi zdi, kar piše v tej besedi iskreni Jarnik.

U. Povej nó povej! Jarnika kej čislam.

T. Če tudi Dobrovski pravi, da je tisušč, tisjašč iz gotiškega *thusund*, vendar jaz o tem zelo dvomim. Kako da bi Slovan, kateri je že nekdanj za desetkrat večje število imel besedo tma, ne mogel zaznamnjati manjšega števila, in da bi si pri Gotih mogel sposoditi ime njegovo? Tisuč se mi zdi tako čisto slovanskega vira, kakor katerakoli beseda naša, dasiravno se je v obliki kakor mnogo družih pokvarila. Tisuč razlagam iz desjat sat (*sot, set*). Znano je, da se je sto nekdanj sklanjalo, kakor se v družih narečjih še sedaj; deset zahteva za seboj sto v rodivnem; dvakrat zaporedoma sjat sat ali set set v oblikah desjat sat, deset set se ne glasi lepo, torej si je slovanski jezik s tem pomagal, kolikor se je dalo, kakor v sto družih primerah. Dvojni *s—t s—t* se je sam po sebi in po pravilih lepoglasja spremenil v *šč*. Na priliko nam je česki *dvanact*, in naš *dvanajst* namesti nekdanjega *dvanadeset*. Da se je pa čista korenika *des* v *tis* sprevergla, to se nam ne more zdeti čudno, kakor tudi to ne, kar Metelko neznano dobro razloži *top* v besedi *topir* (nam. *dupir*). Kakor tu, se je tudi v *tisuč d* spremenil v *t*. Verh tega je v korenu *dup u* naj bolj zamolkli glasnik, prešel je torej v čistejši glasnik, in sicer v *o*. Tako je tudi v korenu *des e* se povzdignil v visočji samoglasnik *i*: *tisušč, tisjašč*. — Ali se mar po tej razlaga *tisuč* ne da Slovanom prilastovati? ali mar ni slovanska. Tako meni Jarnik.

U. Jaz tudi tako. Veseli me, kadar koli spoznam kako besedo za slovensko, o kateri sem menil, da je tuja.

T. Varovati se je treba, da človeka prevelika lastna ljubezen ne preslepi; vendar v tej besedi jo rad potegnem z Jarnikom zlasti, kar sem bral, kako Schleicher razlaga slov. besedo *sto* (skr. *çatam* iz *(da)ça-(daça)ta*).